

Dansk skolehistorie 1970-2019 – i hovedtræk

Af **Ning de Coninck-Smith**

Nye tider

”Det er en kold tid, som vi lever i... alle går rundt og fryser”, sang Kim Larsen første gang i 1976 og mange gange siden. Sangen om kulden, der trænger sig ind under gulvbrædderne i det lille skur, mens der alligevel er et lille lys i mørket, når Lange Lone viser sig, og en flaske brændevin puster liv i drømmene, gav genlyd på et tidspunkt, hvor Danmarks økonomiske situation forandrede sig drastisk. Oliekrise på oliekrise op igennem 1970’erne skabte arbejdsløshed og reallønsfald, mens det politiske landskab ændrede sig fra det velkendte billede af forhandlinger hen over midten til et scenario med højtråbende partier til venstre og højre i folketingsalen.

Velfærdsstaten, som danskerne havde lært at elske og hade på én og samme tid (fordi skattetrykket var steget og bureaukratiet vokset), blev udsat for skarp kritik – og dernæst for modernisering og effektivisering. Staten skulle decentraliseres, borgere være brugere med valgfrihed og brugerbetaling, mens kvaliteten af de statslige ydelser sættes op. Det var ideologien om New Public Management, hentet ind fra det private erhvervsliv, der nu satte sit præg på velfærdsstaten – og på skolens verden.

I kommunerne fyldte skolevæsenet mere og mere, og lærerne mistede deres status som statsansatte tjenestemænd. De blev overenskomstanstattede med strejkeret og med arbejdstider, som nærmede sig forholdene på det øvrige arbejdsmarked. Lærere var i hovedsagen lig med kvinder, for stadig færre mænd følte sig tiltrukket af læreruddannelsen – eller skolen. Fra slutningen af 1960’erne udgjorde kvinderne mere end halvdelen af lærerkorpset, og i 2010’erne nærmede deres antal sig 70 procent.

Også på andre områder blev det nye tider. Lærerrådene, som mange steder havde været magtfulde organer, og som skoleinspektøren helst skulle stå sig godt med, blev i 1990 skiftet ud med skolebestyrelser med repræsentanter for forældre, elever og personale. Skolelederen var sekretær, formanden en forældre, og flertallet af medlemmerne var også valgt blandt forældrene. De nye bestyrelser var langt fra ligegyldige i hverdagen. De godkendte budgettet, rådgav ved læreransættelser, udformede ordensregler, fastsatte rammerne om skole-hjem-samarbejdet og førte tilsyn med lærernes arbejdstid og kvaliteten i undervisningen m.m.

Ny formålsparagraf

I 1975 fik folkeskolen en ny formålsparagraf. I den stod, at eleverne skulle opdrages til demokratiske medborgere, som viste sig samfundsansvarlige i sind og gerning. Dermed forsvandt det kristne og nationale opdragelsesideal, som havde præget skolens hverdag (mindst) siden 1814. Vejen dertil havde været lang og brolagt med ny pædagogisk tænkning – først omkring år 1900, dernæst mellemkrigsårenes reformpædagogik og en lang række skoleforsøg siden 1950'erne, der alle drejede sig om at styrke elevernes selvvirksomhed og medbestemmelse.

Eleveråd, klassens time og skole-hjem-samtaler, hvori eleverne deltog sammen med deres forældre, blev nu fast inventar i skolen. Op igennem 80'erne og 90'erne fik Danmark én af de mest slagkraftige elevbevægelser i verden, som gik til kamp (ofte sammen med lærerne) mod de nedskæringer, der ramte folkeskolen i disse år. Nedskæringer der førte til stadig kortere skoledage, stagnerende lærerlønninger, voksende bijobberi blandt især de mandlige lærerne, nedslidte bygninger og manglende fornyelser af undervisningens form og indhold.

Trivsel og social ulighed

Hvor det i 1980'erne især var pigerne, som var glade for at gå i skole, vendte den tendens gradvist ifølge den nyeste *Skolebørnsundersøgelse* fra 2014. Pigerne følte sig presset af jagten på gode karakterer, og begrebet 12-talspiger gled ind i hverdagssproget. 12-tallet henviste til den højeste karakter på den nye karakterskala, som var blevet indført i midten af 00'erne. Samtidig fik karakterer en stadig større betydning for adgangen til først de videregående uddannelser og senest ungdomsuddannelserne.

Drengene var derimod blevet glattere for at gå i skole, omend de i højere grad følte sig udsat for mobning op til flere gange om måneden. Mobbekurven var dog knækket voldsomt fra slutningen af 1990'erne i takt med øget fokus på betydningen af elevernes trivsel for deres læring. Det førte til flere statslige initiativer, kampagner og et påbud fra Folketinget til skolerne i 2009 om at udarbejde en anti-mobbestrategi som en del af skolens værdisæt. De nye digitale medier gjorde en ende på buksevand og slagsmål på vejen til og fra skole. I stedet udspillede mobningen sig for øjnene af tusindvis og atter tusindvis af brugere af snapchat og Instagram.

Omkring 10 procent af eleverne i de danske folkeskoler var ved indgangen til det 21. århundrede tosprogede, og hovedparten af disse kom fra familier uden for Europa, som var flygtet fra krig og fattigdom i deres hjemlande. Flere undersøgelser dokumenterede, at elever med ikke vestlige baggrund klarede sig dårligere end etnisk danske børn. Forklaringerne herpå spændte fra manglende modersmålsundervisning til skolernes og lærernes (ubevidste) negative forventninger til disse elever, særligt til drengene. På skoler, hvor over 40 procent af eleverne var tosprogede, var

forskellen mellem de to elevgrupper størst ifølge en undersøgelse udført af Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd i 2011.

Skoletræthed og dropout var mest udtalt blandt elever med en svag social baggrund, og det vakte vedvarende sorg og undren, at elever fra de laveste sociale grupper havde den dårligste skoletrivsel. Ifølge en rapport fra Rockwool Fonden, offentliggjort i 2017, kunne syv-otte procent af en ungdomsårgang karakteriseres som "sårbare unge", bl.a. fordi de ikke var i arbejde eller havde fuldført en kompetencegivende ungdomsuddannelse.

Netop spørgsmålet om skolens bidrag til den sociale lighed havde (helt på linje med opdragelsen til demokrati) stået øverst på den skolepolitiske dagsorden siden 1960'erne. Da var økonomien en ganske anden – der var råd til at forestille sig, at skolen skulle være andet end gråd og tænders gnidsel. Skolen skulle i stedet være et sted, hvor børnene udviklede sig til harmoniske og lykkelige mennesker. Valgfag, udskudt elevdeling og gruppearbejde skulle i forening med øget medbestemmelse gøre skolen mere elevvenlig og give eleverne 'ejerskab' eller det, der i midten af 1990'erne blev benævnt "at give dem ansvar for egen læring."

Verdens bedste folkeskole står for skud

Ingen havde imidlertid kunnet forestille sig, at ændringen af det danske samfund fra en industrination til et globaliseret videnssamfund også betød, at det danske skolevæsen kom under beskydning fra såvel internationalt som nationalt hold. I 1990'erne antog mange ellers det danske skolevæsen for at være et af de bedste i verden målt på elevernes glæde ved at gå i en skole. Kritikken førte til, at den flugt fra folkeskolen, der var blevet indvarslet i 1970'erne og 1980'erne som reaktion på 'afkristengørelsen' og efterfølgende de mange besparelsesrunder, fik et fornyet omfang. I slutningen af 2010'erne gik således 18 procent af eleverne i en fri grundskole, hvor andelen havde været 5-6 procent i 1970'erne. Hertil medvirkede også lukningen af mange mindre skoler i sparsomt beboede egne og økonomisk pressede kommuner. I 2019 viste en analyse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, at andelen af danske elever, som gik på privatskole, var væsentlig højere end i de øvrige OECD-lande. Her lå gennemsnittet på 11 procent af elevmassen.

I de internationale PISA undersøgelser klarede de danske elever sig kun middelmådigt, og politikerne havde efterhånden svært ved at se, at man fik "value for money", efter at investeringerne i skolen for alvor havde taget fart. Der måtte mål til – og test og evidens – og det krævede en anderledes entydig faglighed, end den tværfaglighed og optagethed af de multiple intelligenser, hvor det kreative havde samme status som det boglige, der havde præget skolen i årtierne forinden.

Den sociale ulighed blev søgt afhjulpet gennem en række nye tiltag, som ansættelse af AKT lærere, inklusion af elever, der tidligere havde modtaget specialundervisning, forsøg med og senere i 2014 indførelse

af helhedsskoler (af kritikerne benævnt heldagsskoler) med længere skoledage, lektiecafeer, understøttende undervisning og fælles madlavning samt spisning ud fra deisen; uden mad og drikke, duer helten ikke. Kritikken regnede ned over reformen. Særligt de længere skoledage vakte protester blandt eleverne, mens lektiecaféerne heller ikke fungerede lige godt alle steder. Lærerne vendte fra starten reformen ryggen. Fremover skulle deres arbejdstid nemlig aftales med skolens ledelse, og den fleksibilitet, som lærerne havde haft i tilrettelæggelse af deres arbejde, blev begrænset.

Kritikken var ikke til at tage fejl af; i årene efter at rød blev til blå ved regeringsskiftet i 2015, skyllede en liberaliseringsbølge ind over reformen. Kommunerne fik råderet over skoledagens længde, målstyringen blev begrænset, og lærerne fik fleksibiliteten i deres arbejdstid tilbage. Den liberale tone i 10'ernes uddannelsespolitik blandede sig imidlertid med mere klassiske krav om skærpet fag-faglighed, neo-nationale dannelsesforventninger og økonomisk belønning til skoler, som løfter de svageste.

Institutionaliseret og individualiseret barndom

Uanset hvordan man vendte og drejede sagen, lå 2014-reformen og indførelsen af den såkaldte helhedsskole i forlængelse af en bevægelse, hvor skolens plads i barndommen var blevet stadig større. Det skete med indførelsen af 9 års undervisningspligt i 1972 og efterfølgende med almengørelsen af børnehaveklasserne (senere benævnt 0. klasse) og skolefritidsordningerne i løbet af 1980'erne. Set fra et helikopterperspektiv kunne man tale om, at årtusindskiftets barndom var institutionaliseret, men også individualiseret, idet barndommen ikke lod sig sætte på en entydig formel. Hvert barn var unikt, uanset handicap, køn, alder eller etnicitet, og skulle behandles derefter. Den udvikling var ikke kommet af sig selv, men hang på et ændret syn på børns udvikling, hvor udviklingspsykologiens trinvis forståelse var afløst af en opfattelse af børn som sociale og kulturelle væsener i egen ret. De var ikke på vej til at blive voksne, de var mennesker her og nu, som tog livet til sig (og ikke mindst computeren, mobilen og ipad'en) – på godt og ondt.

Denne udvikling blev understøttet af FN's børnekonvention, som Danmark stadfæstede i 1991. Den banede vej for ophævelse af forældrenes ret til at slå deres børn i 1997, men gav også børn nye rettigheder, f.eks. i forbindelse med hospitalsbehandling, anbringelse uden for eget hjem eller forældrenes skilsmisse. Og skilsmisser blev der stadig flere af, og langt flere børn fik halvsøskende. Ifølge hjemmesiden *Delebørn – Hele børn* var der midt i 2010'erne omkring 300.000 delebørn i Danmark. 1/3 del af alle børn ville opleve, at deres forældre blev skilt inden de fyldte 18. Ifølge Danmarks Statistisk lå skilsmisseprocenten i de samme år lige omkring 50 procent.

På dette punkt adskilte årtusindskiftets børn sig fra børn tilbage i det 20. århundrede, men også når det drejede sig om børns levevilkår var der

store forskelle sammenlignet med deres bedsteforældres tid. Det var slut med at blive slået og skældt ud, dialogen havde indfundet sig i børneværelset, som var blevet næsten alle børns eje.

Børnedødeligheden var reduceret til næsten ingenting, vaccinationer havde gjort det af med børnesygdomme som mæslinger og kighoste, og indførelsen af skoletandpleje havde reduceret antallet af elever med huller i tænderne betragteligt. Nye livsstilsygdomme havde til gengæld indfundet sig, først og fremmest overvægt. Hvert femte barn vurderedes således til at være overvægtigt i slutningen af 2010'erne.

Mange børn var endvidere berørt af psykisk sygdom. Ifølge Kommunernes Landsforenings nyhedsbrev *Momentum* var der sket en fordobling af antallet af børn med psykiske diagnoser som ADHD, autisme, depression eller angst mellem 2010 og 2017. Andelen af børn, der fik en diagnose inden de fyldte 15 år, var steget fra fem til syv procent.

Da skolen blev alles

Det velkendte dukkede således op i nye forklædninger, men én ting havde ændret sig: Skolen var blevet alles, i den forstand at forældrenes stigende uddannelsesniveau fik stadig flere til at mene noget om deres børns skolegang. Hertil føjede sig en faldende arbejdstid, og uanset begge forældre var på arbejdsmarkedet, var der blevet mere tid til at engagere sig i de stadig færre børn, som familierne fik. I 1990'erne og igen i 2010'erne vendte økonomien, således at familierne tilmed fik flere penge mellem hænderne, hvilket også forklarede den voksende tilstrømning til de frie grundskoler.

Men også rækken af organisationer, tænketanke, eksperter, forskere m.fl. meldte sig med stigende hyppighed på banen, alt imens aviserne fik uddannelsespolitiske redaktører og ethvert parti med respekt for sig selv havde en uddannelsespolitisk ordfører. Skolen var blevet alles – nok mest de voksnes, men også elevernes, som sad med om bordet, når forhandlingerne om skolen eller karakterskalaen gik i gang – eller som effektivt og frimodigt gjorde sig gældende på tv og de nye digitale medier.